

Janneke van Kersen

Verbinding tussen kunst en wetenschap

Samenwerking tussen kunst en wetenschap leidt tot vernieuwing en maatschappelijke verbinding. NWO heeft hierbij een belangrijke taak. Een greep uit de programma's die ze, vaak samen met andere spelers, heeft ontwikkeld.

De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek (NWO) heeft als kerntaak het bevorderen van de kwaliteit van, en het initiëren en stimuleren van nieuwe ontwikkelingen in wetenschappelijk onderzoek.¹ In de nieuwe strategie van NWO zijn vijf ambities geformuleerd om deze taak de komende jaren vorm te geven. Van een verbindende rol (agenda, wetenschap en samenleving) tot een perspectief voor onderzoekers waarbij ernaar gestreefd wordt in samenwerking en verbinding met de maatschappij excellentie en vernieuwing mogelijk te maken, tegen de achtergrond van een duurzame infrastructuur en van effectief gebruik van kennis door codesign en cocreatie.

Verbinding

Het NWO-domein Sociale en Geesteswetenschappen² beoogt in aansluiting hierop expliciet de verbinding te zoeken tussen wetenschap en samenleving. Vanuit de overtuiging dat nieuwe inzichten en kennis vaak ontstaan op de grensvlakken van wetenschappelijke disciplines wordt ingezet op interdisciplinaire samenwerking en het verbinden van wetenschappelijke disciplines met creatieve domeinen en maatschappelijke organisaties. In de programmering voor onderzoek op het gebied van kunst en wetenschap legt NWO de nadruk op de synergie tussen wetenschappelijk onderzoek, maatschappelijke vraagstukken en innovatieve kunst- en cultuurpraktijken. In het project van prof. dr. R. Buikema uit het programma *Promoties in de Geesteswetenschappen, De 'black box' openbreken: hoe kunst vorm geeft aan de implicaties van technologische surveillance* (2019), is het de vraag hoe kunsten een innovatieve plek kunnen vormen waar technologische surveillance kritisch wordt onderzocht en burgers bewust gemaakt en onderwezen kunnen worden over de impact en implicaties ervan. In *Crafting Wearables* (2013) zat men technologie dicht op de huid om duurzame en commercieel haalbare *wearables* te ontwerpen en de werking van modieuze technologie op identiteit, lichamelijke ervaring van de drager en de sociaal-culturele impact ervan te doorgronden.

De inspanningen van NWO om de relatie tussen kunst en wetenschap te bevorderen kennen vele dimensies die in verschillende programma's verkend zijn. Naast de bijdrage aan ketenbrede samenwerking is onderzoek ondersteund voor

het versterken van de methodische basis en onderzoek waarbij over de grenzen van vakgebieden en disciplines heen samenwerking werd mogelijk gemaakt. ZonMw, de onderzoeksfinancier voor gezondheidszorg en zorg-innovatie, zocht actief de verbinding met NWO waardoor het gezamenlijke perspectief voor het gezondheidsdomein extra nadruk kreeg. Een incidentele samenwerking met de Mondriaanstichting (het tegenwoordige Mondriaan Fonds) leverde een essentiële bijdrage aan de ontwikkeling van het kunstonderzoek. Daarnaast speelt de agendaontwikkeling die gezamenlijke programmering voor kunst en wetenschap mogelijk maakt, een belangrijke rol.

Samenwerking binnen het werkveld

In 2004 werd het programma *Transformaties in kunst en cultuur* gestart, gericht op veranderingen in culturele praktijken als gevolg van een veranderende samenleving. Het ging daarbij om transformaties als technologisering, mondialisering en commercialisering. Deze nog steeds herkenbare trits onderstreept het longitudinale karakter van deze veranderingsprocessen en de invloed ervan op de ontwikkeling van onze samenleving.

Binnen het programma werkten wetenschappers, organisaties uit het culturele veld, diverse fondsen voor de kunsten en kunstenaars samen. De doelstelling was 'niet alleen de grenzen tussen wetenschappelijke disciplines te overstijgen (zoals tussen geestes- en natuurwetenschappen) maar ook om de grenzen van het academisch onderzoek te overstijgen' (Zijlmans et al. 2017, 16). Breed samengestelde consortia van kunstenaars en wetenschappers onderzochten hoe theorieën en praktijken in kunst en wetenschap elkaar kunnen beïnvloeden om zo nieuwe kennis te stimuleren. De resultaten kwamen in vele vormen beschikbaar en werden in een tentoonstelling in Museum de Lakenhal in Leiden gepresenteerd.

Het programma *Promoveren in de kunsten*, uitgevoerd in samenwerking met de Mondriaanstichting, verkende de mogelijkheid om onderzoek in de kunsten binnen het academisch domein plaats te laten vinden. Kunstenaars kunnen in hun promotieonderzoek het open, zoekende karakter van de artistieke productie combineren met het inventariserende en analy-

serende karakter van wetenschappelijk onderzoek (Braak et al. 2009). Uiteindelijk leverde het programma met dit vertrekpunt ook een bijdrage aan het debat over onderzoek in de kunsten in de vorm van de promotie van Jeremiah Day (2017), en daarmee aan methodeontwikkeling.

Bioart en design

De Bio Art en Design Award wordt sinds 2010 onder de hoede van ZonMw jaarlijks uitgereikt. Kunstenaars en ontwerpers worden uitgenodigd experimenten op te zetten op het gebied van *bioart* en design en daarin samen te werken met bekende Nederlandse wetenschapscentra. Binnen deze projecten wordt ernaar gestreefd door kunstpraktijk het debat over de levenswetenschappen te stimuleren. De sociale, culturele en ethische context van de wetenschappen wordt onderzocht vanuit het perspectief van de kunsten. Hoe kunst en wetenschap zich kunnen verbinden blijkt uit de resultaten, die alle interdisciplinaire praktijken en samenwerkingen laten zien tussen kunst en design en wetenschap en technologie (zie Lagerweij 2016). Technologische ontwikkelingen in de levenswetenschappen hebben een grote impact op de maatschappij, daarom is het van belang om de dialoog met de samenleving aan te gaan en de betrokkenheid van de samenleving bij het onderzoek te bevorderen. Emma van der Leest en Aneta Schaap-Oziemlak (duo), Jon Ho en Michael Sedbon werden tot de winnaars van de Bio Art & Design Award 2019 uitgeroepen.

Recente ontwikkelingen

Maatschappelijke ontwikkelingen geven nu aanleiding om de verbinding tussen kunst³ en wetenschap in Nederland opnieuw te bezien. Dat geldt ook voor de rol van NWO bij het verbreden van de ondersteuning van de verbinding tussen kunst en wetenschap in actieve trans- en interdisciplinaire samenwerking met het veld.

Een belangrijke ontwikkeling daarbij is de inrichting van de Akademie van Kunsten bij de KNAW in 2014, die een impuls gaf aan het debat over kunst en wetenschap.⁴ Verder ontstonden er samenwerkingsverbanden tussen kunstenaars en wetenschappers uit een veelheid van domeinen. Op verschillende plaatsen maken universiteiten en (kunstvak)hogescholen het mogelijk onderzoek en onderwijs in de kunsten zoals bij de →

Academy of Creative and Performing Arts (ACPA) in Leiden aan elkaar te verbinden en volwaardige kunstenaarspromotietrajecten in te richten.⁵

Onderzoeksfinanciering

Op het gebied van de wetenschappelijke onderzoeksfinanciering vonden twee essentiële ontwikkelingen plaats: de inrichting van het topsectorenbeleid en de ontwikkeling van de Nationale Wetenschapsagenda.

Binnen het topsectorenbeleid werden negen sectoren benoemd, waaronder de creatieve industrie, waarin Nederland wereldwijd toonaangevend is.⁶ Aanvankelijk oriënteerde de topsector Creatieve Industrie zich via verschillende netwerken op deelgebieden in de creatieve industrie van mode, design en architectuur tot ict en erfgoed. Inmiddels is de koers verbreed naar de creatieve professional.

NWO SGW ontwikkelde voor kunst- en wetenschapsfinanciering binnen de context van de topsector Creatieve Industrie het programma ‘Smart Culture’⁷, dat specifiek een verband legde tussen het wo- en hbo-onderzoek vanuit de overtuiging dat ketenbreed onderzoek van meerwaarde en essentieel is voor het wetenschappelijk onderzoeksdomein van de kunsten.

Re-Source: participation in reframing residual materials in design theory, design practice and design education, over een andere omgang met stedelijk restafval, kwam hier bijvoorbeeld als onderzoekproject uit voort. Hiermee werd een volgende stap gezet in de programmering voor de verbinding tussen kunst en wetenschap. Het Smart Culture-programma ondersteunt dus twee belangrijke ontwikkelingen: het levert een bijdrage aan ketenbreed onderzoek voor de kunsten en tegelijkertijd maakt het een begin met het versterken van de onderzoekstraditie vanuit de hogescholen. NRPO SIA, de onderzoeksfinancier voor het hoger beroepsonderwijs, omarmde deze ontwikkeling om zo het onderzoek binnen de hogescholen te kunnen stimuleren. Daarbij werd ook het lectorenplatform voor kunst en onderzoek ondersteund om de infrastructurele positie van het kunstonderzoek van hogescholen te versterken.

Uniek binnen het programma is de mogelijkheid om artistic research⁸ als onderzoeksmethode in te zetten. Anders dan voorheen richt

het programma zich niet per se op het mogelijk maken van promotieonderzoek. Er wordt eerder ingezet op het bevorderen van artistic research als onderzoeksmethode, waardoor deze in internationaal verband door referenten gewaardeerd wordt. Daarmee wordt een nieuwe bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de onderzoeksmethodiek en wordt het onderzoek vanuit het academisch domein en dat van de kunsten binnen dezelfde context getrokken en bespreekbaar gemaakt.

Nationale Wetenschapsagenda

Het nieuwe topsectorbeleid is missiegedreven en richt zich op vier maatschappelijke thema’s, gezondheid, landbouw en water, klimaat en veiligheid, die op dit moment worden uitgewerkt. Al deze thema’s zouden relevant kunnen zijn vanuit kunst- en cultuuronderzoek om zo ontwikkelingen op andere maatschappelijke terreinen te bevorderen.

De samenwerking tussen kunst en wetenschap is per se interdisciplinair en is gericht op het verkennen van grenzen

Met de Nationale Wetenschapsagenda en het beschikbaar komen van de bijbehorende middelen is er onderzoeksfinanciering voor ketenbrede consortia op het snijvlak van een veelheid aan maatschappelijke vragen, wetenschappelijke en maatschappelijke agenda’s en de Sustainable Development Goals.⁹ De inzichten opgedaan bij het samenstellen van de Nationale Wetenschapsagenda, waarbij de urgentie van inter- en transdisciplinair onderzoek onderstreept werd, geven aan dat er een momentum is om de relatie tussen kunst- en wetenschapsonderzoek verder te verkennen en te versterken. De samenwerking tussen kunst en wetenschap is immers per se interdisciplinair en is gericht op het verkennen van grenzen. Voor de samenwerking tussen kunst en wetenschap betekent de Nationale Wetenschapsagenda daarom een kans om deze relatie in de breedst mogelijke zin vorm te geven.

Binnen de Nationale Wetenschapsagenda werd de route *Kunst: onderzoek en innovatie in de 21ste eeuw*¹⁰ ingericht tegen de achtergrond van een breed scala aan vragen uit de samenleving. In deze vragen ligt al de verbinding besloten tussen kunst en wetenschap, en ze zijn dan ook niet uitsluitend in de route kunst opgenomen maar ook in andere routes. Juist daar ligt de essentie van het belang voor de verbinding van kunst en wetenschap. Kunst niet alleen in de eigen kolom maar juist in verbinding met de maatschappij, zoals de voorbeelden hierboven aantonen. Of het nu gaat om maatschappelijke bewustwording, verkennen van grenzen bij medisch en biologisch onderzoek of nadenken over concrete problemen als de verwerking van restafval in steden, kunst zorgt hierbij voor innovaties.

Financiering van onderzoek in wetenschap en cultuur

De subsidiëring van het kunstonderzoek en die van het wetenschappelijk onderzoek zijn in Nederland nog steeds gescheiden werelden. Dat in het verleden samengewerkt kon worden tussen NWO en de Mondriaanstichting was een groot goed.

Een recent experiment van NWO en het Fonds Creatieve Industrie om big data en gezondheidsonderzoek door wetenschappers en ontwerpers gezamenlijk te ondersteunen leverde waardevolle ervaringen op die ingezet kunnen worden bij het vormgeven aan een meer duurzame samenwerking tussen NWO en de verschillende culturele fondsen.

Het hierboven geschetste overzicht laat zien dat er een lange adem nodig is om de samenwerking tussen kunst en wetenschap tot bloei te kunnen brengen. Naast een verkenning van de samenwerking en ketenbrede invulling van het onderzoek vanuit zowel zelfstandig werkende kunstenaars als onderzoekers van universiteiten en kunstvakopleidingen is er onderzoek nodig naar wetenschappelijke methodes. Ten slotte speelt communityvorming een belangrijke rol en is agendering van de meerwaarde nodig om het debat gaande te houden en samen te werken aan de stip op de horizon die kunst en wetenschap voor innovatie is. ●

Literatuur

- Braak, L. ter (et al.) (2009) *Promoveren in de kunsten: programmanotitie*. Den Haag: NWO.
- Day, J.W. (2017) *A kind of imagination that has nothing to do with fiction: art in public life*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Lagerweij, N. (red.) (2016) *Bio art & design*. Amsterdam (etc.): Waag Society (etc.). (www.badaward.nl/assets/site/Brochure-2016-2-1.pdf)
- Zijlmans, K., R. Zwijnberg en K. Clevis (red.) (2007) *CO-OPS: internationale verkenningen in kunst en wetenschap/ exploring new territories in art and science*. Amsterdam: Buitenkant

Noten

- 1 wetten.overheid.nl/BWBR0004191/2012-07-01
- 2 Te downloaden via www.nwo.nl/over-nwo/organisatie/nwo-onderdelen/sgw/strategie
- 3 Het gaat daarbij zowel om de beeldende als de performatieve kunsten, media-kunst en literatuur.
- 4 Zie bijvoorbeeld: knav.nl/nl/actueel/agenda/maakbaarheid2017-4. Maar ook de neerslag van een eerdere dialoog in 1998: www.knav.nl/nl/actueel/publicaties/wetenschap-en-kunst
- 5 www.universiteitleiden.nl/en/humanities/academy-of-creative-and-performing-arts. Dezelfde verbinding is te vinden in Utrecht, Amsterdam, Maastricht en Groningen. In Twente verbindt het designlab zich specifiek aan de universiteit.
- 6 www.topsectoren.nl/
- 7 Zie op YouTube het belang van smart culture: www.youtube.com/watch?v=kPIromyIuVc; www.nwo.nl/onderzoek-en-resultaten/programmas/smart+culture/onderzoeksprojecten; www.universiteitleiden.nl/en/research/research-projects/humanities/critical-making; www.maastrichtuniversity.nl/research/institutes/mcim-maastricht-centre-innovation-classical-music/projects; www.badaward.nl/; www.nwo.nl/onderzoek-en-resultaten/cases/doe-het-zelf-verbeterkliniek-geeft-inzicht-in-etische-kwesties.html; www.youtube.com/watch?v=_FMcEXKklAY&list=PL5DH6isexcDjQfWffPsO8jMoQ8dx-xx8&index=10; www.youtube.com/playlist?list=PL5DH6isexcDDOySpnPIcu_2QOnhQWadWD
- 8 Het valt buiten het bestek van deze tekst om *artistic research* en de ontwikkelingen daarvan verder te schetsen. NWO is slechts een van de spelers. Hoewel *artistic research* in Nederland een enorme ontwikkeling heeft doorgemaakt, loopt het bepaald niet voorop. Zie bijvoorbeeld ELIA art schools. Zie voor een reflectie op *artistic research* Julian Klein: www.researchcatalogue.net/view/15292/15293
- 9 www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html
- 10 wetenschapsagenda.nl/kunst-onderzoek-en-innovatie-in-de-21ste-eeuw/

Janneke van Kersen is werkzaam bij NWO voor het domein Sociale en Geesteswetenschappen